

ЕВРЕЙН УЛС ТӨРИЙН СЭТГЭЛГЭЭ

А. ЖАМБАЛ

ШУА-ийн Философи, Эрхийн Хүрээлэнгийн

Эрдэм шинжилгээний ажилтан

Еврейн улс төрийн сэтгэлгээ (Jewish Political Thought-Еврейская политическая мысль)- еврей үндэстний шашин номын хүмүүс, нийгэм-улс төр, гүн ухааны сэтгэгчдээс еврейчүүдийн овог, аймаг, нийгэм, улс төрийн амьдрал, төрийн байгуулал, шашин ба төр, ард иргэд ба хааны хоорондын харилцаа, захирах захирагдах ёс, Израйлын төр улсын түүх, хувь заяа зэрэг асуудлыг эргэцүүлэн бясалгаж сэтгэсэн гурван мянга орчим жилийн түүхтэй үзэл санаа, сургаал, номлол, үзэл суртал, онолын баримтлалын цогц нийлбэрийг илэрхийлсэн ерөнхий ойлголт. Еврейн улс төрийн сэтгэлгээ нь еврей угсааны ард түмний түүх, нийгэм, улс төрийн амьдрал, бусад орон, үндэстэнтэй харилцсан гадаад харилцаа зэрэг түүхэн нөхцөл, бодит байдлыг тусган бүрэлдэж, уламжлагдан иржээ. Еврейн улс төрийн сэтгэлгээ өрнөдийн улс төрийн сэтгэлгээний уламжлалаас хэд хэдэн онцлогоороо ялгаатай бөгөөд тэдгээр нь өрнөдийнх шиг философийн ямар нэг тогтолцоонд голлон суурилаггүй, төр ёсны урт түүхтэй уламжлал, төрийн аль нэг тогтвортой байгууллын тусгал болж хязгаарлагдаагүй, хамгийн сайн засаг төрийг хэрхэн яаж үүсгэн байгуулах вэ гэсэн асуултыг шууд тавьж хариу тайлбар өгөөгүй явдал юм. Еврейчүүдийн улс төрийн сэтгэлгээ ерөнхийдөө тухайн түүхэн тодорхой нөхцөл байдлыг цаг үед нь амьдрал практикийн шаардлагын үүднээс тусгасан, гэхдээ иудайн шашны номлол сургаалтай ихээхэн холбоо хамааралтай байсаар ирсэн нь зонхилно. Еврейн улс төрийн сэтгэлгээний түүхэнд домог, шашны нөлөө, уламжлалаас харьцангуй ангид, бие дааж туурвигдсан улс төрийн алдартай шаштир, зохиол бүтээл, системтэй онол номлол боловсрогдон гараагүй байна. Гэвч еврейн улс төрийн сэтгэлгээ, түүний тодорхой үзэл санаа, сургаал, заавар баримтлал Библийн Хуучин гэрээс буюу Тора, Талмуд, шашны санваартнуудын сургаал, айлдал, нийтийн дүрэм журам, хуулийн бичиг баримт, уран зохиол, түүхийн ном бүтээл, философич, нийгэм-улс төрийн сэтгэгчдийн зохиолд тодорхой хэмжээгээр тусгалаа олж тэмдэглэгджээ. Тэдгээр нь еврейн улс төрийн сэтгэлгээний түүхийг тодорхой эх сурвалжаар авч үзэж судлах үндэс болдог.

Төр засгийн гарал үүсэл, зорилго, зохион байгуулалт, хэлбэрийн тухай эртний еврейн бичиг номын хүмүүсийн үзэл санаа, ойлголт, үнэлгээ нь Торад тусгагджээ. Еврейн ард түмэн эртний үед овог аймгийн зохион байгуулалттайгаар элсэн цөлд нүүдэллэн аж төрж байсныг Тора сударт өв тэгш, маш зохистой цаг үе байсан, учир нь энэ үед нийгмийг Бурхан тэнгэр өөрийн хуулиар зарц Моисейгээр дамжуулан засаглаж байснаар нийгмийн байгуулал дээд зэргийн төгс төгөлдөр хэлбэртэй байсан гэжээ. Торад үүний зэрэгцээ үе

удам залгамжилсан хаант төрийн тухай үзэл санаа агуулагджээ. Тэр нь нэг талаар Бурхан тэнгэр ард түмнээ өөрөө шууд эрхшээн засаглана гэсэн үзэл санаанд хаант төр харшилна, гэхдээ хаант төр зайлшгүй хэрэгтэй гэж үзснээрээ зөрчилтэй, хоёрдмол утга санаатай ажээ. Энэ нь эртний Израилийн нийгмийн тодорхой хэсэг нь овог аймгийн зохион байгуулалтын уламжлалд илүү талтай байсан, нөгөөтэйгүүр хаант засгийн тухай израилчуудын ойлголтод хөрш зэргэлдээ Египет, Месопотамийн төр ёс, иргэншил дам байдлаар нөлөөлсөнтэй холбоотой. Библийн Хуучин гэрээний хэсэгт хаант засаг нь бурхнаас хүмүүст хайрласан тэнгэрлэг бэлэг биш, гэхдээ газар дэлхий дэх энэ амьдралын энгийн жирийн байгуулал ч биш гэсэн хоёрдмол санаа агуулагджээ. Эзэн хаан төрийг Бурхны хуулиар үнэнч шударгаар барих ёстой, тэрээр шашин мөргөлд үйлчилж тодорхой хэмжээний ариун үүрэг гүйцэтгэх боловч шашин, сүм хийдийн тэргүүн биш, мөн бурханлаг, ер бусын шинж чанартай биш, гэхдээ онцгой эрх мэдэл эдлнэ.

Эртний еврейчүүдийн улс төрийн үзэл санааны нэгэн чухал элемент бол хаан ба ард түмний хоорондын гэрээний тухай ойлголт юм. Эл ойлголт шашны утга агуулгатай бөгөөд гэрээний оролцогч нь эзэн хаан ба ард түмэн, бурхан гурав болно. Хааны эрх мэдэл Бурхны хуулийг сахин биелүүлэхэд оршино, түүнээс хэтрэх ёсгүй, гэхдээ хаан ард түмний өмнө биш, бурхны өмнө хариуцлага хүлээнэ, хааныг буруу үйлдлийн нь төлөө зөвхөн бурхан гэсгээнэ, тэр шийтгэлээр хааны ирээдүйн үр удам хаан ширээг залгамжлахгүй.

Хуучин гэрээс буюу Торагийн дараах еврейчүүдийн нэн чухал шаштир бол Талмуд бөгөөд түүнд улс төр, үзэл суртал, шашин шүтлэг, аж амьдрал, хууль эрх зүйн олон талтай асуудлыг шашны номлолын үүднээс тусган тогтоожээ. Талмудыг тайлбарлаж номлосон шашны бичиг номын хүмүүс хаан төрийн тухай Библи судрын үзэл санааг авч үзэхдээ төр, улс төрийн бодлогын мөн чанар, үүрэг зорилгын талаар онол, үнэлэмжийн утга агуулгатай санаа бодолуудыг өгүүлжээ. Тэд төр бол амин чухал байгууллага бөгөөд түүний гол зорилго, үүрэг нь нийгэм ба бие хүмүүсийн амьдралыг сайжруулах, боловсронгуй, төгөлдөр болгоход туслах явдал болно гэсэн үндсэн санааг хэлжээ. Энэхүү ерөнхий үзэл санааны хүрээнд дээд төр амар амгалан, сайн сайхан, засаглан захирах хүч чадал төгөлдөр байвал зохино, эс тэгвээс хүн ард төр засгаас сүрдэн айхаа больж бие биеэ барьж иднэ; нийгмийн дэг журамыг хангаж боловсронгуй болгох цорын ганц зөв арга, бодит бололцоо бол төрийн сүр хүч, албадлага биш, харин энх тайван, Бурхны хаанчлалыг тогтоох явдал юм. Төр нь соёл, иргэншлийг бий болгож хөгжүүлэх, гүүр, зам, барилга, халуун усны газар барьж байгуулах үүрэгтэй гэх зэрэг санаа бодол гарч байжээ.

Еврейчүүд нэгдмэл төр улсаа алдаж, харийн эрхшээл ноёрхолд орж, дэлхийн олон оронд цагаачлан тарж бутарсан түүхтэй боловч энэ байдалд аядуу хандсан үзэл санаа тэдний улс төрийн сэтгэлгээнд нэг биш удаа гарч байжээ. Еврейчүүд харийн төр засагт

дагаар орохгүй, захирагдахгүй байх, гадны нөлөө ноёрхлыг идэвхтэй эсэргүүцэн тэмцэх хэрэгтэй гэсэн үзэл санааг еврейн сэтгэгчид үндсэндээ дэмжээгүй, гэхдээ харийнхан еврейн шашин шүтлэг, уламжлалт аж төрөх ёсыг хавчиж гадуурхсан, еврейчүүдэд их гүрний эзэн хааныг тахин шүтэхийг шаардаж шахсан зэрэг онцгой тохиолдолд эсэргүүцэн тэмцэж болно гэсэн үзэл баримтлагдаж байв.

Ард түмний оюун санааны удирдагчид засгийн эрх баригчдад нөлөөлдөг, тэдний алдаа бурууг шүүмжилдэг, гэхдээ төрд хүндэтгэлтэй ханддаг байх ёстой гэж Талмудыг тайлбарлан сурталчилагсад сургажээ.

Дундад зуунд еврейн улс төрийн сэтгэлгээнд еврейчүүд еврей бус эрх баригчдын засаг дор хэрхэн яаж орших, Торагийн хууль, эрх зүйн сургаал нь эртний болон дундад зууны үеийн өрнөдийн улс төрийн сэтгэлгээний уламжлалаас давуу болох тухай асуудлыг голон авч үзсэн үндсэн хоёр чиглэл товойн гарчээ. Эхний чиглэлээр онолын чанартай, цэгцтэй ямар нэгэн сургаал боловсрогдоогүй боловч нэгд, еврейн хүй нэгдэл, овог аймгийн байгуулал нь угтаа өв тэгш, зүй зохистой юм, хоёрт, еврейчүүдийн хувьд тэднийг захирсан христ ба мусульманы төр засаг нь өөрийн харьяат иргэд, хэсэг бүлгийг ямар хэмжээгээр албадах вэ гэдэг нь тодорхой байвал зохино гэсэн хоёр үзэл санаа дэвшин гарчээ.

Еврейн улс төрийн сэтгэлгээний дээр дурдсан хоёр дахь чиглэлийн гол төлөөлөгч нь Маймонид бөгөөд тэрбээр хүн бол угаасаа улс төрийн амьтан учраас нийгмээс ангид гадуур оршиж чадахгүй, гэвч хүмүүсийн зан авир эрс өөр өөр байдгаас шалтгаалж нийгмийн дэглэм өөрөө аяндаа тогтохгүй, түүнийг төр засаг бий болгож тогтооно. Нийгмийн тогтвортой, хүч нөлөөтэй дэглэм нь хүмүүсийн биеийн ба оюун санааны хэрэгцээг хангах зорилготой, эхнийх нь хүмүүсийн аюулгүй байдал, материаллаг хэрэгцээ, хоёр дахь нь хүний оюун ухааны хөгжил, үнэнийг танин мэдэх хэрэгцээ юм. Маймонид үүнийг үндэслэл болгож улс төрчийн үүсгэн байгуулсан иргэний төр ба шашны зөнч мэргэний үндэслэн байгуулсан бурханлаг, өв тэгч, үлгэр жишээч төр гэсэн хоёр янзын төр байдаг, хоёр дахь төрийг чухамдаа Моисей байгуулсан бөгөөд түүний хууль нь төгс төгөлдөр, үнэнч шударга тул өөрчилж, зөрчиж болохгүй гэжээ.

Дундад зууны еврейн улс төрийн өөр нэг сэтгэгч Иехуда ха-Леви нийгмийн дэглэмийн зорилго нь нийгэм хийгээд түүний гишүүдийн амгалан тайван амьдралыг хангаж чадах өв тэгш ёслол журмыг тогтоож хэрэгжүүлэхэд оршино; түүний үлгэр жишээ бол Торагийн төр мөн бөгөөд тэр нь амьд бие организм болно; түүний зүрх нь иудайн шашны ариун сүм, бусад эрхтэн нь сүмийг тойрон хүрээлсэн еврейчүүдийн овог аймаг, үе удам юм; Торагийн төрийн энэхүү дэг журам бүхий зохион байгуулалт нийт хүн төрөлхтний ирээдүйн амьдралд үлгэр загвар болж хэрэгжинэ; түүний биелэлтийн илрэл

болж Израилийн ард түмэн Израил улсад хуран суурьшиж Иерусалим ба Ариун сүмийг тойрон оршиж өнө мөнхөд аж төрнө, дэлхийн бусад ард түмэн Израил улс, Израилийн ард түмнийг тойрон хүрээлнэ, үүгээр дэлхийд тарамдан бутарсан еврейчүүдийн цагаачлал, нэгдсэн төр улсгүй байсан түүх эцэс төгсгөл болж бурхны хаанчлал тогтно гэжээ. Энэхүү үзэл санааг сөрсөн дундад зууны ерейн улс төрийн сэтгэгч Иосеф Ибн Каспи бөгөөд тэрбээр дэлхийд тархсан еврейчүүд төрөлх эх орондоо ирж суурьшин орших нь ирээдүйн эсхатологи буюу хүн төрөлхтөн, ертөнцийн эцсийн хувь заяаны эрхээр биш, харин улс төрийн ердийн түүхэн үйл явцаар биелж хэрэгжих болно гэжээ.

Дундад зууны сүүлчээр христийн схоластик сэтгэлгээ ба Сэргэн мандалтын утга зохиолын нөлөөгөөр Испан, Итали дахь еврейн улс төрийн сэтгэлгээнд зарим шинэ үзэл санаа бий болжээ. Тухайлбал, еврейн сэтгэгч Ицхак Абраванель бодит төрийг хүний жам ёсны уг чанараас гажиж буруу зохион байгуулагдсан гэж эрс шүүмжилсэн боловч тэр нь Тораг шинээр үзэж ойлгох эх сурвалж болж чадаагүй. Бүхэлдээ дундад зууны еврейн улс төрийн сэтгэгчид төрийн онол, практикийн чухал асуудлуудад төдийлөн анхаарал хандуулж шинэлэг үзэл санаа дэвшүүлэн гаргаагүй, энэ нь еврейчүүд үндэсний төр улсгүй болсонтой холбоотой байв.

Шинэ үеийн эхэнд Нидерландын гүн ухаантан, еврей гаралтай Б. Спиноза Маймонидын үзэл санааг шүүмжилж сэтгэн бодох эрх чөлөөг хамгаалсан, сүх хийд төрийн хэрэгт оролцохыг буруушааж эсэргүүцсэн; иудайзм нь шашин төрийг хослосон теократ ёс бөгөөд Моисейн хууль еврейн ард түмэн боолчлолоос чөлөөлөгдсөн эхэн үед тэдэнд ач тус болсон ч яваандаа шашны эрх мэдэлтнүүдийн дарангуй ёс болж хувирснаар еврейчүүдийн улс төрийн түүхэнд тогтож байсан хоёр төр улс нурж унасан; цаашдаа еврейчүүд гадаад орчин ахуйд ойртон нягтрах, соёл, улс төрийн талаар нээлттэй байх нөхцөл бололцоо бүрэлдэхийн хэрээр тэд өөрсдийн аж амьдралын хаалттай, улс төрийн тусгаарлагдмал байдлаа ухаарч тэр нь улирч баларсан аж төрөх ёс болохыг ойлгох болно гэсэн үзэл санааг гаргажээ.

XVIII зуунд Германы соён гэгээрүүлэгч гүн ухаантан, еврей гаралтай Мозес Мендельсон Библийн хууль ёс хүмүүст агуу их эрх чөлөө олгож тэднийг эрх баригчдын дур зоргоос хамгаалсан; ер хэвийн нөхцөлд бүх шашны албадах арга хэрэгсэл, бололцоог нь үгүй болгож зөвхөн ёс суртахууны хүмүүжлийн эрх үүргийг нь хэвээр үлдээх хэрэгтэй, Бурхан өв тэгш, төгс төгөлдөр төрийн дээд эрх мэдлийг барьсан нь эртний түүхэнд нэг л удаа тохиолдсон бөгөөд дахин давтагдахгүй, гэхдээ Торагийн заавар тушаалыг еврейчүүд Бурханы өмнө ёсчлон биелүүлэх үүрэгтэй хэвээр байгаа болно гэжээ.

XIX-XX зуунд Баруун болон Төв Европт оршин суугаа Еврейчүүдийн нийгэм, улс төрийн амьдралд бий болсон шинэ нөхцөл байдал, үйл явдлаар нөхцөлдөж еврейн улс

төрийн сэтгэлгээнд иудайзмыг шинэтгэх, еврейчүүд өөрсдийн шашин шүтлэг, уламжлалт аж амьдралын зарчим, хэм хэмжээг хэвээр хадгалахын зэрэгцээ Европын соёл иргэншилд нээлттэй байж бусад үндэстэнтэй ойртон нягтрах тухай асуудал, еврейн социализм, сионизмын үзэл санаа дэвшин гарчээ.

Утга зохиол:

- IPSA Encyclopedia, Kurian (eds) Encyclopedia (2010)
- Encyclopedia Judaica (2nd ed., Vols.1-22).(2006).Jerusalim:Keter
- Политология: Энциклопедический словарь.М.,1993
- Философский Энциклопедический словарь.М.,1989
- История политических и ираровых учений. Древний мир. Под ред. В.С Нерсеянца. М., 1985